ଅଧ୍ୟାୟ ୩

ଭୂମିରୂପ ଏବଂ ଜୀବନ

ମନୁଷ୍ୟର ଭାରରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ପୃଥିବୀ ଅନେକ ଉଚ୍ଚତା, ଢାଲୁ ଓ ବିଶାଳ ସମତଳ ଭୂମି ବିଶିଷ୍ଟ, ବିବିଧ ଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ଉଦ୍ଭିଦ ଧାରଣ କରି ଆମ ପାଇଁ ବିସ୍ତାରିତ ହେଉ ଏବଂ ଆମକୁ ତା'ର ଧନଧାନ୍ୟ ଦେଖାଉ ! ... ପୃଥିବୀ ମୋର ମା' ଏବଂ ମୁଁ ତା'ର ସନ୍ତାନ ।

- ଅଥର୍ବ ବେଦ, ଭୂମି ଶୁକ୍ତ ('ପୃଥିବୀର ମନ୍ତ୍ର')

© NCERT not to be republished

ବଡ଼ ପ୍ରଶ୍ନ ?

୧. ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରକାରର ଭୂମିରୂପ କ'ଣ ଏବଂ ଜୀବନ ଏବଂ ସଂସ୍କୃତି ପାଇଁ ଏହାର ମହତ୍ତ୍ୱ କ'ଣ ?

୨. ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭୂମିରୂପ ସହିତ ଜଡିତ ଜୀବନର ଆହ୍ୱାନ ଏବଂ ସୁଯୋଗ ଗୁଡିକ କ'ଣ?

0681CH03

ପରିଚୟ

ଅଧିକାଂଶ ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ପରି ମଣିଷ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥଳଭାଗରେ ବସବାସ କରନ୍ତି । ତୁମେ ଦେଖିଥିବ ଯେ ଜମିର ଅନେକ ରୂପ ଓ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ରହିଛି; ଏହାର ରୂପ ଗୋଟିଏ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବହୁତ ବଦଳିଯାଏ । ଧରନ୍ତୁ ଯେ ତୁମେ ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡର ଛୋଟା ନାଗପୁର ନାମକ ଅଞ୍ଚଳରୁ ସଡ଼କ ପଥରେ ଯାତ୍ରା କରୁଛ, ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରୟାଗରାଜରେ ପହଞ୍ଚିଛ ଏବଂ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ଆଲମୋଡାକୁ ଯାଉଛ । ବାଟରେ, ତୁମେ ବହୁତ ଭିନ୍ନ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବ | ବାସ୍ତବରେ, ତୁମେ ତିନୋଟି ପ୍ରମୁଖ ଭୂମି ପ୍ରକାରର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବେ, ଯାହାକୁ ଆମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ।

ଆସ ଜାଣିବା

- → ଏକ ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଭାବରେ, ଚାରି କିମ୍ବା ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ନେଇ ଏକ ଦଳ ଗଠନ କର ଏବଂ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଆଖପାଖକୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କର । ତୁମେ କେଉଁ ପ୍ରକାରର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖୁଛ? କିଛି କିଲୋମିଟର ଦୂରରେ ଚିତ୍ର ବଦଳିବ କି ? ନା ପାଖାପାଖି ୫୦ କିଲୋମିଟର ଭିତରେ ? ଅନ୍ୟ ତଳ ସହ ତୁଳନା କର ।
- → ସମାନ ଦଳରେ, ତୁମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ଜଣେ ଭାରତର ଏକ ଅଞ୍ଚଳ ଦେଇ କରିଥିବା ଯାତ୍ରା ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କର । ବାଟରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଲ୍ୟାଣ୍ଡସ୍କେପ୍ ତାଲିକାଭୁକ୍ତ କର । ଅନ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠୀ ସହ ତୁଳନା କର ।

ଉଚ୍ଚତା: ସମୁଦ୍ର ପତନଠାରୁ କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଉଚ୍ଚତା ।

ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ : ଉଚ୍ଚତା ପର୍ବତର ଉଚ୍ଚତା, ଉଡ଼ାଣ ସମୟରେ ପକ୍ଷୀ କିମ୍ବା ବିମାନର ଉଚ୍ଚତା, ଉପଗ୍ରହର ଉଚ୍ଚତା ।

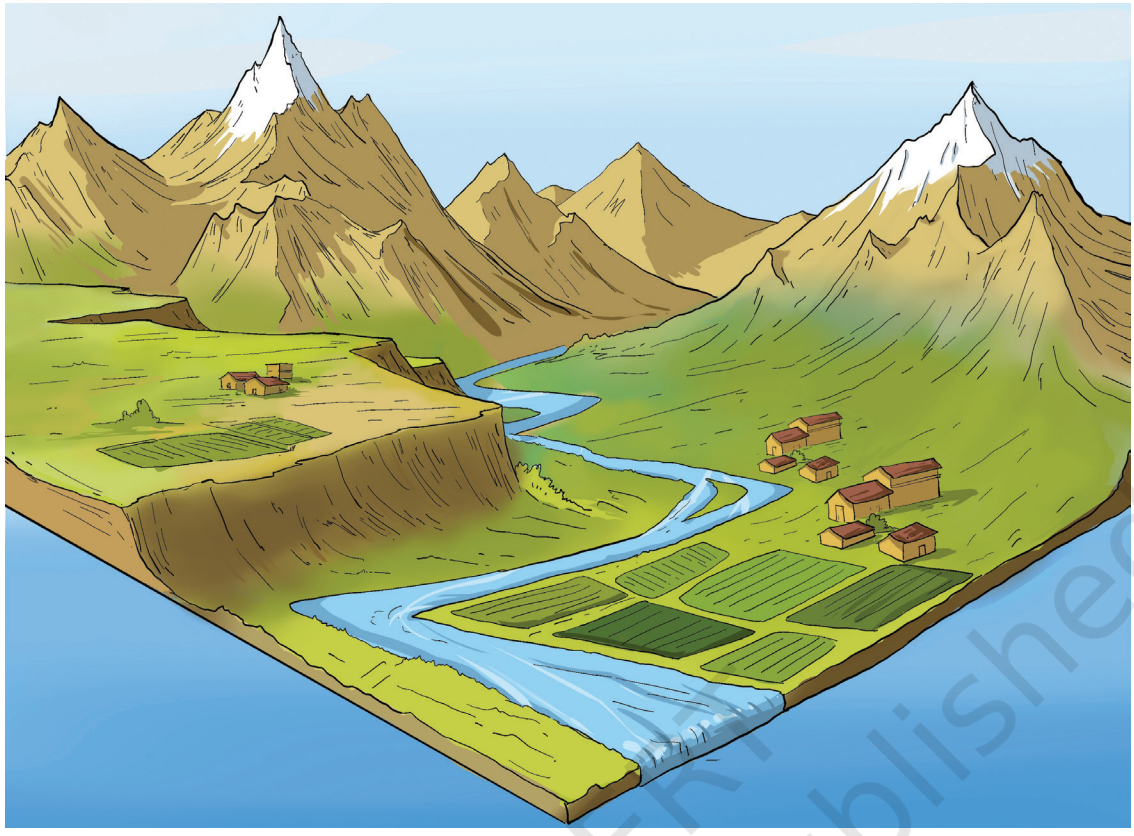
ଭୂପ୍ରକାର ଆମ ଗ୍ରହ ତଥା ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରେ ଥିବା ଏକ ଭୌତିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଅଟେ । ଭୂପ୍ରକାର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ଆକାର ନେଇଥାଏ ଏବଂ ପରିବେଶ ଏବଂ ଜୀବନ ସହିତ ଏହାର ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ପର୍କ ରହିଛି । ସେଗୁଡ଼ିକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ତିନୋଟି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ, ଯଥା - **ପର୍ବତ, ମାଳଭୂମି ଏବଂ ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳ** (ଚିତ୍ର ୩.୧) ।

ଏହି ଭୂରୂପଗୁଡ଼ିକର ଜଳବାୟୁ ଭିନ୍ନ ଅଟେ ଏବଂ ଏଠାରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଉଦ୍ଭିଦ ଏବଂ ଜୀବଜନ୍ତୁ ବାସ କରନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ ସବୁ ଭୂରୂପକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଛି, କିନ୍ତୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଭୂମିରୂପରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ ।

ପର୍ବତ

ପର୍ବତ ଏପରି ଏକ ଭୂମିରୂପ ଯାହା ଆଖପାଖ ଅଞ୍ଚଳ ତୁଳନାରେ ବହୁତ ଅଧିକ ଅଟେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଏକ ବିସ୍ତୃତ ଭିତ୍ତିଭୂମି, ଖରାପ ଢାଲୁ ଏବଂ ଏକ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଶିଖର ଦ୍ୱାରା ଚିହ୍ନଟ କରାଯାଇପାରିବ । ଉଚ୍ଚତା ଅନୁଯାୟୀ କେତେକ ପର୍ବତ ବରଫରେ ଆଚ୍ଛାଦିତ ହୋଇ ରହିଛି। ନିମ୍ନ ଉଚ୍ଚତାରେ, ପ୍ରତି ବର୍ଷ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁରେ ବରଫ ତରଳି ଯାଇ ନଦୀଗୁଡ଼ିକୁ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଉଥିବା ପାଣିରେ

© NCERT not to be republished

ଚିତ୍ର ୩.୧ । ଏହି ଚିତ୍ରରେ ତିନୋଟି ଭୂମିରୂପକୁ ଦର୍ଶାଯାଇଛି - ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ପର୍ବତ (ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଦୁଇଟି ବରଫ ଆଚ୍ଛାଦିତ), ବାମ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଏକ ମାଳଭୂମି ଏବଂ ଅଗ୍ରଭାଗରେ ଏକ ସମତଳ, ଯେଉଁଥିରେ ପର୍ବତରୁ ଏକ ନଦୀ ଉଭା ହୋଇଛି ।

ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ । ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚତାରେ ବରଫ କେବେ ବି ତରଳିନପାରେ, ଯାହା ଫଳରେ ଏହି ପର୍ବତ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବେ ବରଫ ଘେରରେ ରହିଯାଏ ।

ଅଳ୍ପ ଉଚ୍ଚତା, ଅଳ୍ପ ଢାଲୁ ଏବଂ ଗୋଲାକାର ଶୀର୍ଷ ବିଶିଷ୍ଟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉଚ୍ଚତା ବିଶିଷ୍ଟ ଭୂମିକୁ **ପାହାଡ଼** କୁହାଯାଏ ।

ବୃଷ୍ଟିପାତ: ବାୟୁମଣ୍ଡଳର ଜଳ ଯେ କୌଣସି ରୂପରେ ସ୍ଥଳଭାଗରେ ପହଞ୍ଚିଥାଏ - ବର୍ଷା, ବରଫ ଏବଂ ଶୀତ ବୃଷ୍ଟିପାତର ସବୁଠାରୁ ସାଧାରଣ ରୂପ ।

ଏହି ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କର

ବରଫ କ'ଣ ? ଯଦି ତୁମେ ହିମାଳୟ (ଏହିପରିକି କାଶ୍ମୀର, ଲଦାଖ, ହିମାଚଳ ପ୍ରଦେଶ, ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ, ସିକିମ, ଅରୁଣାଚଳ ଭଳି ପ୍ରଦେଶ) ର ଆଖପାଖରେ ରହୁନାହଁ ତେବେ ତୁମେ ହୁଏତ କେବେ ବରଫ ଦେଖିନଥିବ ! ଅବଶିଷ୍ଟ ଭାରତରେ, ଅଧିକାଂଶ ବୃଷ୍ଟିପାତ ବର୍ଷା ଓ କୁଆପଥର ଆକାରରେ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଅଧିକ ଉଚ୍ଚତାରେ, ଯଥେଷ୍ଟ ଥଣ୍ଡା ହୁଏ, ଏବଂ ଏକ ନରମ ଓ ସୁନ୍ଦର ଧଳା କମ୍ବଳ ସଦୃଶ ଭୂପୃଷ୍ଠକୁ ଆଚ୍ଛାଦିତ କରି ବରଫ ପଡ଼ିବ । ବରଫ ଓ କୁଆପଥର କେବଳ କଠିନ ଅବସ୍ଥାରେ ଜଳର ବୃଷ୍ଟିପାତ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ ।

ପୃଥିବୀର ଅଧିକାଂଶ ପର୍ବତ ସମୂହରେ **ପର୍ବତମାଳା** ରହିଛି, ଯେପରିକି ଏସିଆରେ ହିମାଳୟ,

ମାଉଣ୍ଟ ଏଭରେଷ୍ଟ

ମାଉଣ୍ଟ ଆକନକାଗୁଆ

ମାଉଣ୍ଟ କିଲିମଞ୍ଜାରୋ

ମଣ୍ଟ ବ୍ଲାଙ୍କ

ମାଉଣ୍ଟ କାନଚେନଜଙ୍ଗା

ମାଉଣ୍ଟ ଆନାମୁଡି

ଚିତ୍ର ୩.୨ । ପୃଥିବୀର ୬ଟି ପର୍ବତ

ୟୁରୋପର ଆଲପ୍ସ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାରେ ଆଣ୍ଡିଜ । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ କିଛିର ପର୍ବତ ହଜାର ହଜାର କିଲୋମିଟର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପିଛି ।

ଚିତ୍ର ୩.୩ । ପୃଥିବୀର ଛଅଟି ପର୍ବତର ଆପେକ୍ଷିକ ଉଚ୍ଚତା ଦର୍ଶାଉଥିବା ଏକ ସ୍କେଚ୍

ଚିତ୍ର ୩. ୨ରେ ପୃଥିବୀର ୬ଟି ପର୍ବତର ଚିତ୍ର ଦର୍ଶାଯାଇଛି । ଚିତ୍ର ୩.୩ ସେମାନଙ୍କୁ ଏକାଠି କରି ଉପରରୁ ତଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନଙ୍କର ଆପେକ୍ଷିକ ଉଚ୍ଚତାର ଦୃଶ୍ୟj ଧାରଣା ଦେଇଛି । ମାଉଣ୍ଟ ଏଭରେଷ୍ଟ (ତିବ୍ଦତ (ଚୀନ) ଏବଂ ନେପାଳ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ) ଏବଂ କାଞ୍ଚନଜଙ୍ଘା (ନେପାଳ ଏବଂ ଭାରତୀୟ ରାଜ୍ୟ ସିକ୍କିମ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ) ହିମାଳୟ ପର୍ବତର ଦୁଇଟି ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଶିଖର ଅଟେ । ମାଉଣ୍ଟ ଆକନକାଗୁଆ (ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାରେ) ଆଣ୍ଡିଜର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଶିଖର ଅଟେ । ପୂର୍ବ ଆଫ୍ରିକାର କିଲିମଞ୍ଜାରୋ ପର୍ବତ ଏକ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ପର୍ବତ ଯାହା କୌଣସି ସୀମାର ଅଂଶ ନୁହେଁ। ପଶ୍ଚିମ ୟୁରୋପର ମଣ୍ଟ ବ୍ଲାଙ୍କ ଆଲପ୍ସର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ପର୍ବତ ଅଟେ । ଆନାମୁଡି (କେରଳରେ, 'ଅନାଇ ଶିଖର' ନାମରେ ମଧ୍ୟ ପରିଚିତ) ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ପର୍ବତ ଅଟେ ।

© NCERT not to be republished

ହିମାଳୟ ଭଳି ଉଚ୍ଚ ଓ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶିଖର ବିଶିଷ୍ଟ ପର୍ବତ ଅପେକ୍ଷାକୃତ 'ଯୁବା' ଅଟେ, ଅର୍ଥାତ୍ ସେମାନେ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲେ ନିକଟରେ ପୃଥିବୀର ଇତିହାସରେ - କିନ୍ତୁ ଏହା ଏବେ ବି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ପୂର୍ବର ! ଅରବଲ୍ଲୀ ପର୍ବତ ପରି ଛୋଟ ଓ ଅଧିକ ଗୋଲାକାର ପର୍ବତ ଓ ପାହାଡ଼ଗୁଡ଼ିକ ବହୁତ ପୁରୁଣା ଏବଂ କ୍ଷୟ ଦ୍ୱାରା ଗୋଲାକାର । ବେଳେବେଳେ ହିମାଳୟ ଭଳି ଆଜି ବି ଉନ୍ନତି ଓ କ୍ଷୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଜାରି ରହିଛି । (ତୁମେ ବିଜ୍ଞାନରେ ଏଭଳି ପ୍ରକ୍ରିୟା ଏବଂ ଏହାର କାରଣ ବିଷୟରେ ଅଧିକ ଶିଖିବ; ଏଠାରେ ଏତିକି କହିରଖୁ ଯେ ହିମାଳୟ ପରି ପୃଥିବୀର କିଛି ପର୍ବତ ଏବେ ବି ଉଚ୍ଚତାରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଉଛି ।)

ମଣ୍ଡେନ ଜଙ্গଲ: ଏକ ପ୍ରକାର ଜଙ୍ଗଲ ଯାହା ପାହାଡିଆ ଅଞ୍ଚଳରେ ବଢିଥାଏ ।

ମୋସ୍: ଫୁଲ କିମ୍ବା ପ୍ରକୃତ ଚେର ବିହୀନ ଏକ ଛୋଟ ସବୁଜ ଗଛ, ଯାହା ପ୍ରାୟତଃ କୁସନ ପରି ଆଚ୍ଛାଦନରେ ବ୍ୟାପିଥାଏ ।

ଲାଇକେନ୍: ଏକ ଉଦ୍ଭିଦ ପରି ଜୀବ ଯାହା ସାଧାରଣତଃ ପଥର, କାନ୍ଥ କିମ୍ବା ଗଛରେ ଚିପି ହୋଇ ରହିଥାଏ ।

ପର୍ବତ ପରିବେଶ

ପର୍ବତ ଢାଳକୁ ପ୍ରାୟତଃ ଏକ ପ୍ରକାର ଜଙ୍ଗଲ ଦ୍ୱାରା ଆଚ୍ଛାଦିତ ଯାହାକୁ ମଣ୍ଡେନ ଜଙ୍ଗଲ କୁହାଯାଏ, ଯେଉଁଠାରେ ପାଇନ, ଫାର୍ସ, ସ୍ପ୍ରୁସ ଏବଂ ଦେଓଦାର ଭଳି କୋନିଫର ଗଛ ଅତି ସାଧାରଣ । ଏହି କୋନିଫର ଗଛ ଗୁଡ଼ିକ ଲମ୍ବା ଏବଂ ଶଙ୍କୁ ଆକୃତିର ହୋଇଥାଏ, ଯେଉଁଥିରେ ପତଳା, ଚିହ୍ନିତ ପତ୍ର ଥାଏ । ଅଧିକ ଉଚ୍ଚତାର ଏହି ଗଛ ଘାସ କାଉସ୍ ଏବଂ ଲିକେନ୍ ବାଟ ଦେଇଥାଏ ।

ଅତି କମରେ ୧୫୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବଞ୍ଚିଥିବା ଏବଂ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି ଭାବରେ ବିବେଚନା କରାଯାଉଥିବା କାଳିଦାସଙ୍କ ଏକ ଲମ୍ବା କବିତାର ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦ ଏଠାରେ ଦିଆଯାଇଛି । କୁମାରସମ୍ଭବ ନାମକ ଏହି ମହାକାବ୍ୟ ହିମାଳୟର ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । (ଏହା ସଂସ୍କୃତରୁ ଏକ ସରଳ ଅନୁବାଦ।)

> ଉତ୍ତରରେ ପର୍ବତର ପ୍ରଭୁ ହିମାଲାୟ। ଏକ ଜୀବନ୍ତ ଦେବତା ପରି ପ୍ରତିଭାତ, ଯିଏ ପୃଥିବୀକୁ ମାପ କରନ୍ତି ଏବଂ ପଶ୍ଚିମରୁ ପୂର୍ବ ମହାସାଗର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତାରିତ । ...
>
> ସେଥିରୁ ପବନ ତଳକୁ ଆସି ଗଙ୍ଗାରୁ ପାଣି ଆଣି ଦେବଦାରୁ ଗଛକୁ ହଲାଇବା, ମୟୂରଙ୍କ ଲାଞ୍ଜ ପଙ୍ଖ ଖୋଲିବା ସହ ହରିଣ ଶିକାର କରିବାକୁ ଆସିଥିବା ପର୍ବତବାସୀଙ୍କୁ ଥଣ୍ଡା କରିଥାଏ ।

ଶ୍ରେଣୀରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦ ଏବଂ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡିକ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କର ।

- 'ପଶ୍ଚିମରୁ ପୂର୍ବ ମହାସାଗର' କ'ଣ ? ତୁମେ ଚିତ୍ର ୫.୨ ରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଏବଂ 'ପର୍ବତର ପ୍ରଭୁ'ଙ୍କୁ ଚିହ୍ନଟ କରିପାରିବ କି ?
- ଗଙ୍ଗା କାହିଁକି ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି ? (ସଙ୍କେତ: ଅନେକ କାରଣ ଥାଇପାରେ।)

© NCERT not to be republished

ପେରେଗ୍ରିନ୍ ଫାଲକନ୍

ହିମାଳୟ ତାହର

ପାହାଡ଼ି ଠେକୁଆ

ଗୋଲ୍ଡେନ୍ ଇଗଲ୍

କାନାଡ଼ିଆନ ଲିନକ୍ସ

ଚମରି ଗାଇ

ଆଇବେକ୍ସ

ଧୂସର ଶିଆଳ

© NCERT not to be republished

ଚିତାବାଘ

କଳା ଭାଲୁ

ଚିତ୍ର ୩.୪ । କିଛି ପାହାଡ଼ିଆ ପ୍ରାଣୀ

ଗଭୀର ଜଙ୍ଗଲ, ପ୍ରବାହିତ ନଦୀ, ହ୍ରଦ, ତୃଣଭୂମି ଏବଂ ପର୍ବତରେ ଥିବା ଗୁମ୍ଫାଗୁଡ଼ିକରେ ବିଭିନ୍ନ ଜୀବଜନ୍ତୁ ରହୁଛନ୍ତି, ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଗୋଲ୍ଡେନ୍ ଇଗଲ, ପେରେଗ୍ରିନ୍ ଫାଲକନ୍, କାନାଡାର ଲିନକ୍ସ, ଧଳା ଚିତାବାଘ, ଆଇବେକ୍ସ, ହିମାଳୟର ତାହର, ପର୍ବତ ଠେକୁଆ, ଚମରି ଗାଇ, ଧୂସର ଶିଆଳ ଏବଂ କଳା ଭାଲୁ (ଚିତ୍ର ୩.୪) ।

ଭୁଲ ନାହିଁ

'ଗଙ୍ଗା' ହିମାଳୟରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିବା ବୃହତ୍ତମ ନଦୀର ଭାରତୀୟ ନାମ । ଇଂରାଜୀରେ 'ଗଙ୍ଗା' ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ପାଖାପାଖି ୨୫୦୦ କିଲୋମିଟର ଲମ୍ବା ଏହି ନଦୀରେ ଅନେକ ଶାଖା ନଦୀ (ଅର୍ଥାତ୍ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନଦୀ ମିଶିଛି) ରହିଛି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯମୁନା ଏବଂ ଘଗରା ଭଳି କିଛି ନଦୀ ମଧ୍ୟ ହିମାଳୟରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ । ସୋନ କିମ୍ବା ସୋନ ଭଳି ଅନ୍ୟମାନେ ଗଙ୍ଗା ସମତଳର ଦକ୍ଷିଣରେ ଥିବା ବିନ୍ଧ୍ୟ ପର୍ବତରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ।

ଚିତ୍ର ୩.୫ । ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ସୋପାନ ପ୍ରଣାଳୀର କ୍ଷେତ

ଭୂଖଣ୍ଡ : ଏହାର ଭୌତିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଭୂମିର ଏକ ଖଣ୍ଡ ବା ଜମିର ବିସ୍ତାର ।

ପର୍ବତରେ ଜୀବନ

ପର୍ବତ ଅଞ୍ଚଳ ସାଧାରଣତଃ ଖରାପ କିମ୍ବା ରୁକ୍ଷ ହୋଇଥାଏ, ଏବଂ ଏହା ଢାଲୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ନିୟମିତ ଚାଷ ପାଇଁ କେବଳ କିଛି ଉପତ୍ୟକା କ୍ଷେତ୍ର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ଢାଲୁର ପାଦଦେଶକୁ କାଟି ଚାଷ କରାଯାଏ (ଚିତ୍ର ୩.୫)। ଏହାକୁ ଟେରେସ ଫାର୍ମିଂ ବା ସୋପାନ ପ୍ରଣାଳୀର ଚାଷ

କୁହାଯାଏ । ପୃଥିବୀର ଅନେକ ପାହାଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳରେ ଚାଷ ଅପେକ୍ଷା ପଶୁପାଳନକୁ ଅଧିକ ପସନ୍ଦ କରାଯାଏ ।

ପାହାଡରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ପ୍ରାୟତଃ ରୋଜଗାରର ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ସ ଅଟେ । ପର୍ବତାଞ୍ଚଳର ଶୁଦ୍ଧ ବାୟୁ ଏବଂ ପ୍ରାକୃତିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅନେକ ପର୍ଯ୍ୟଟକଙ୍କୁ ଆକର୍ଷିତ କରିଥାଏ । କିଛି ପର୍ଯ୍ୟଟକ ସ୍କିଇଂ, ହାଇକିଂ, ପର୍ବତାରୋହଣ ଓ ପାରାଗ୍ଲାଇଡିଂ ଭଳି କ୍ରୀଡ଼ା ପାଇଁ ପର୍ବତକୁ ଯାଆନ୍ତି । ଅନେକ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ଲୋକମାନେ ପବିତ୍ର ସ୍ଥଳକୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଏହି ଉପକୂଳକୁ ଯାତ୍ରା କରିଆସୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପର୍ଯ୍ୟଟକଙ୍କ ଅତ୍ୟଧିକ ପ୍ରବାହ ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ବଳ ପାହାଡ଼ିଆ ପରିବେଶକୁ ଚାପରେ ପକାଇପାରେ; ଅନେକ ସମୟରେ ସଠିକ୍ ସନ୍ତୁଳନ ଖୋଜିବା କଷ୍ଟକର ହୋଇଥାଏ ।

ଉପତ୍ୟକା:
ପାହାଡ଼ କିମ୍ବା ପର୍ବତ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ନିମ୍ନ ଅଞ୍ଚଳ, ପ୍ରାୟତଃ ଏହା ମଧ୍ୟଦେଇ ଏକ ନଦୀ କିମ୍ବା ଝରଣା ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ ।

ଭୁଲ ନାହିଁ

- **ବଚେନ୍ଦ୍ରୀ ପାଲ** ଛୋଟ ବେଳୁ ପର୍ବତ ଚଢ଼ିବା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଅନେକ ମହିଳାଙ୍କ ଚଢ଼ିବା ଅଭିଯାନର ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ । ସେ ୧୯୮୪ ରେ ମାଉଣ୍ଟ ଏଭରେଷ୍ଟ ଚଢ଼ିବାରେ ପ୍ରଥମ ଭାରତୀୟ ମହିଳା ଥିଲେ ଏବଂ ସେହି ବର୍ଷ ପଦ୍ମଶ୍ରୀ (ଏବଂ ୨୦୧୯ରେ ପଦ୍ମଭୂଷଣ) ସମ୍ମାନରେ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଥିଲେ ।
- **ଅରୁଣିମା ସିହ୍ନା** ୩୧ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଏକ ଦୁର୍ଘଟଣାରେ ଗୋଡ଼ ହରାଇଥିଲେ । ବଚେନ୍ଦ୍ରୀ ପାଲଙ୍କ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ଓ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ବଳରେ ସେ ୨୦୧୩ରେ ମାଉଣ୍ଟ ଏଭରେଷ୍ଟ ଚଢ଼ିବାରେ ସଫଳ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଆଣ୍ଟାର୍କଟିକାର ମାଉଣ୍ଟ ଭିନସନ ସମେତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମହାଦେଶର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଶିଖର ଚଢ଼ିଥିଲେ ! ୨୦୧୫ରେ ତାଙ୍କୁ ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ସମ୍ମାନରେ ସମ୍ମାନିତ କରାଯାଇଛି ।

ଆସ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା

ଏହି ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ (ପୃଷ୍ଠା ୫୦ରେ ଚିତ୍ର ୩.୬) ପର୍ବତରେ ରହୁଥିବା ଲୋକମାନେ ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଉଥିବା କିଛି ଆହ୍ୱାନକୁ ଦର୍ଶାଉଛି । ଶ୍ରେଣୀରେ ଦଳଗତ ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କର ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ପାରାଗ୍ରାଫ୍ ଲେଖ । ଏପରି ଅନେକ ଆହ୍ୱାନ ସତ୍ତ୍ୱେ ଲୋକମାନେ କାହିଁକି ଏବେ ବି ପାହାଡ଼ରେ ରହିବାକୁ ପସନ୍ଦ କରୁଛନ୍ତି ସେ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଆଲୋଚନା କର ।

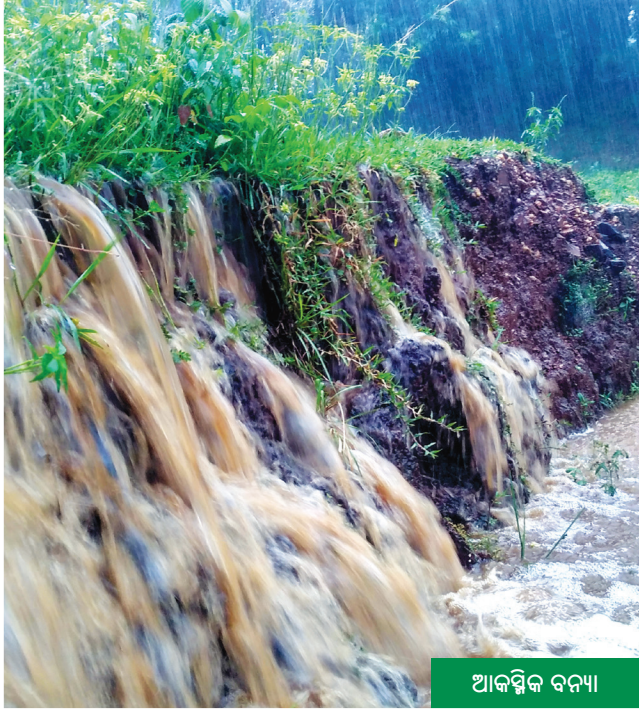
© NCERT not to be republished

ଆକସ୍ମିକ ବନ୍ୟା: ହଠାତ୍ ସ୍ଥାନୀୟ ବନ୍ୟା ଆସିଥାଏ, ଯାହା ଅନେକ ସମୟରେ ବାଦଲ ଫଟା ବର୍ଷା କାରଣରୁ ହୋଇଥାଏ ।

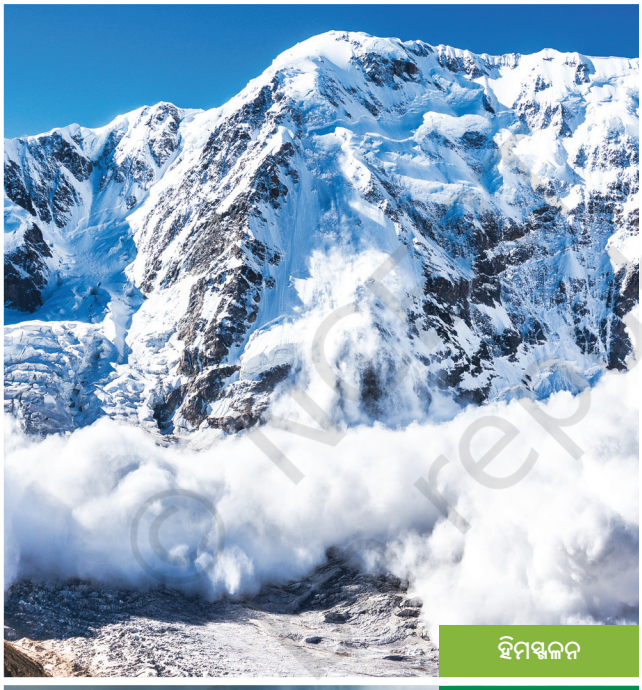
ଭୂସ୍ଖଳନ: ହଠାତ୍ ପର୍ବତ ପାର୍ଶ୍ୱରୁ ମାଟି ବା ପଥରର ଏକ ଖଣ୍ଡ ଭୁସୁଡ଼ି ପଡ଼େ।

ହିମସ୍ଖଳନ: ହଠାତ୍ ପାହାଡ଼ ପାର୍ଶ୍ୱରୁ ବରଫ, ବରଫ ଖଣ୍ଡ କିମ୍ବା ପଥର ଖସିଥାଏ; ପ୍ରାୟତଃ ବରଫ ତରଳିବା ଆରମ୍ଭ ହେଲେ ଏହା ହୁଏ ।

ବାଦଲ ଫଟା ବର୍ଷା: ହଠାତ୍ ପ୍ରବଳ ବର୍ଷା ହୋଇଥାଏ ।

ଆକସ୍ମିକ ବନ୍ୟା

ହିମସ୍ଖଳନ

ବାଦଲ ଫଟା ବର୍ଷା

ଭୂସ୍ଖଳନ

ଅନିୟନ୍ତ୍ରିତ ପର୍ଯ୍ୟଟନ

ପ୍ରବଳ ତୁଷାରପାତ

ଥଣ୍ଡା ପାଗ

© NCERT not to be republished

ଚିତ୍ର ୩.୬ । ପବିତ୍ର ବାୟୁଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସୁନ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପର୍ବତରେ ଜୀବନର ନିଶ୍ଚିତ ସକାରାତ୍ମକତା ରହିଛି । ଏଥିରେ ଉଭୟ ପ୍ରାକୃତିକ ଏବଂ ମାନବ ନିର୍ମିତ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଆହ୍ୱାନ ମଧ୍ୟ ରହିଛି, ଯେଉଁଥିରୁ କିଛି ଏହି ଚିତ୍ରରେ ଦର୍ଶାଯାଇଛି ।

ଭୁଲ ନାହିଁ

ପୃଥିବୀର ଅନେକ ପାରମ୍ପରିକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ପର୍ବତକୁ ପବିତ୍ର ସ୍ଥାନ ଭାବରେ ବିବେଚନା କରନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ପୂଜା କରନ୍ତି । ୮,୮୪୯ ମିଟର ଉଚ୍ଚତା ବିଶିଷ୍ଟ ବିଶ୍ୱର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ପର୍ବତ ମାଉଣ୍ଟ ଏଭରେଷ୍ଟର ଅନେକ ନାମ ରହିଛି । ତିବ୍ଦତୀୟମାନେ ଏହାକୁ 'ଚୋମୋଲୁଙ୍ଗମା' ବୋଲି କୁହନ୍ତି, ଯାହାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି 'ବିଶ୍ୱର ଦେବୀ' ଏବଂ ପର୍ବତକୁ ଦେବୀ ମନେ କରି ପୂଜା କରନ୍ତି । ନେପାଳୀମାନେ ଏହାକୁ 'ସାଗରମଥା' ଅର୍ଥାତ୍ 'ଆକାଶର ଦେବୀ' ବୋଲି କୁହନ୍ତି। ସେହିପରି ତିବ୍ଦତର କୈଳାସ ପର୍ବତକୁ ହିନ୍ଦୁ, ବୌଦ୍ଧ, ଜୈନ ଧର୍ମ ଏବଂ ବନ (ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ତିବ୍ଦତୀୟ ଧର୍ମ)ର ଅନୁଗାମୀମାନେ ପବିତ୍ର ବୋଲି ବିବେଚନା କରନ୍ତି । ପର୍ବତ ଶିଖର ପ୍ରତି ଏପରି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭାରତ ତଥା ବିଶ୍ୱର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ମାଳଭୂମି

ମାଳଭୂମି ହେଉଛି ଏକ ଭୂମିରୂପ ଯାହା ଆଖପାଖ ଜମିରୁ ଉପରକୁ ଉଠିଥାଏ ଏବଂ ଏହାର ଏକ କମ୍ ବା ଅଧିକ ସମତଳ ପୃଷ୍ଠ ଥାଏ; ଏହାର କିଛି ପାର୍ଶ୍ୱ ପ୍ରାୟତଃ ଖରାପ ଢାଲୁ ହୋଇଥାଏ। ପୃଥିବୀର ଇତିହାସ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପର୍ବତ ଭଳି ମାଳଭୂମି ମଧ୍ୟ ଛୋଟ କିମ୍ବା ପୁରୁଣା ହୋଇପାରେ । ମାଳଭୂମିର ଦୁଇଟି ଉଦାହରଣ ହେଉଛି ବିଶ୍ୱର ସର୍ବବୃହତ ଏବଂ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ମାଳଭୂମି ତିବ୍ଦତୀୟ ମାଳଭୂମି ଏବଂ ଡେକାନ ମାଳଭୂମି । ମାଳଭୂମିର ଉଚ୍ଚତା କିଛି ଶହ ମିଟରରୁ ଅନେକ ହଜାର ମିଟର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇପାରେ ।

ଭୁଲ ନାହିଁ

- ତିବ୍ଦତୀୟ ମାଳଭୂମିର ହାରାହାରି ଉଚ୍ଚତା ୪,୫୦୦ ମିଟର, ଯାହା ଦର୍ଶାଏ ଯେ କାହିଁକି ଏହାକୁ 'ବିଶ୍ୱର ଛାତ' ନାମରେ ନାମିତ କରାଯାଇଛି ! ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ପ୍ରାୟ ୨୫୦୦ କିଲୋମିଟର ଲମ୍ବା - ଯାହାକି ଚଣ୍ଡିଗଡ଼ରୁ କନ୍ୟାକୁମାରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୂରତା ।
- ମଧ୍ୟ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ଡେକାନ୍ ମାଳଭୂମି ବିଶ୍ୱର ସବୁଠାରୁ ପୁରୁଣା ମାଳଭୂମି ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ, ଯାହା ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଆଗ୍ନେୟଗିରି କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ମାଧ୍ୟମରେ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା ।

ପର୍ବତ ଭଳି ମାଳଭୂମି ମଧ୍ୟ ଖଣିଜ ପଦାର୍ଥରେ ଭରପୂର । ସେମାନଙ୍କୁ 'ଖଣିଜ ପଦାର୍ଥର ଭଣ୍ଡାର' ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଫଳରେ ଖଣି ଖନନ ମାଳଭୂମିରେ ଏହା ଏକ ପ୍ରମୁଖ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ, ଯେଉଁଠାରେ ବିଶ୍ୱର ଅନେକ ବୃହତ୍ତମ ଖଣି ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ପୂର୍ବ ଆଫ୍ରିକୀୟ ମାଳଭୂମି ସୁନା ଏବଂ ହୀରା ଖନନ ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଭାରତରେ ଛୋଟ ନାଗପୁର

© NCERT not to be republished

ମାଳଭୂମିରେ ଲୁହା, କୋଇଲା ଏବଂ ମାଙ୍ଗାନିଜର ବିପୁଳ ଭଣ୍ଡାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱରେ ମାଳଭୂମି ପରିବେଶ ବହୁତ ବିବିଧ । ଅଧିକାଂଶ ମାଳଭୂମିରେ ଏକ ପଥର ମାଟି ଥାଏ, ଯାହା ସେମାନଙ୍କୁ ସମତଳ ଭୂମି ତୁଳନାରେ କମ୍ ଉର୍ବର କରିଥାଏ (ପରବର୍ତ୍ତୀ ଭାଗ ଦେଖ) ଏବଂ ତେଣୁ ଚାଷ ପାଇଁ କମ୍ ଅନୁକୂଳ ଅଟେ । ଏକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହେଉଛି ଲାଭା ମାଳଭୂମି (ଅର୍ଥାତ୍, ଆଗ୍ନେୟଗିରି କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ମାଧ୍ୟମରେ ଗଠିତ), କାରଣ ସେଠାରେ ପ୍ରାୟତଃ ଏକ ସମୃଦ୍ଧ କଳା ମାଟି ଥାଏ ।

ମାଳଭୂମିରେ ଅନେକ ଚମତ୍କାର ଜଳପ୍ରପାତ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାର ଜାମ୍ବେଜି ନଦୀ ଉପରେ ଭିକ୍ଟୋରିଆ ଜଳପ୍ରପାତ, ଛୋଟ ନାଗପୁର ମାଳଭୂମିରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ନଦୀ ଉପରେ ହୁଣ୍ଡ୍ରୁ ଜଳପ୍ରପାତ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମ ଘାଟରେ ଶରବତୀ ନଦୀ ଉପରେ ଯୋଗ ଜଳପ୍ରପାତ ଏଭଳି କିଛି ଜଳପ୍ରପାତ । ନୋହକାଲିକାଇ ଜଳପ୍ରପାତ (ଚିତ୍ର ୩.୭) ଚେରାପୁଞ୍ଜି ମାଳଭୂମି (ମେଘାଳୟର) ଠାରୁ ୩୪୦ ମିଟର ତଳକୁ ଖସିଯାଏ ।

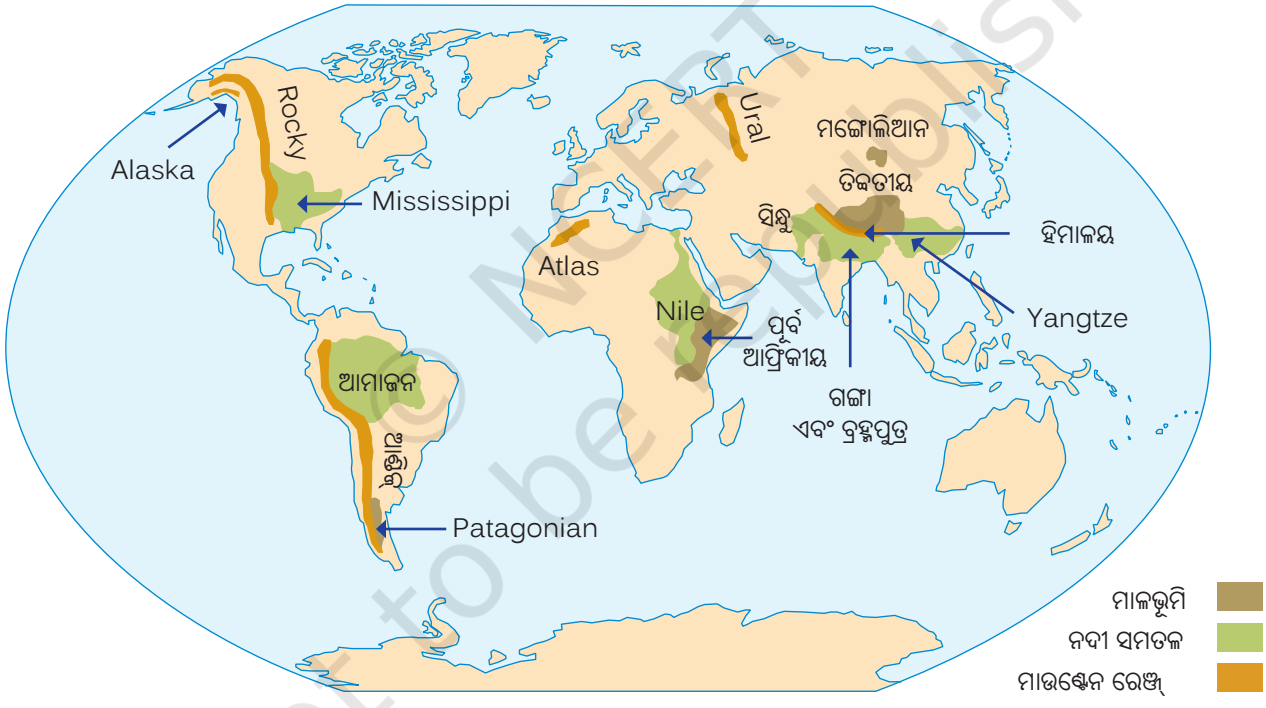
ଚିତ୍ର ୩.୭ । ଚେରାପୁଞ୍ଜି ମାଳଭୂମିରୁ ବାହାରିଥିବା ନୋହକଲିକାଇ ଜଳପ୍ରପାତ

ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳ

ସମତଳ ଭୂମି ହେଉଛି ଭୂମିରୂପ ଯାହାର ଏକ ବିସ୍ତୃତ ସମତଳ କିମ୍ବା ଧୀରେ ଧୀରେ ଅସ୍ଥିର ପୃଷ୍ଠ ଥାଏ । ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ବଡ଼ ପାହାଡ଼ କିମ୍ବା ଗଭୀର ଉପତ୍ୟକା ନାହିଁ । ଏହା ସାଧାରଣତଃ ସମୁଦ୍ର ପତ୍ତନ ଠାରୁ ୩୦୦ ମିଟରରୁ ଅଧିକ ଉଚ୍ଚତାରେ ନଥାଏ ।

ସମୁଦ୍ର ପତ୍ତନ: ସମୁଦ୍ର ପୃଷ୍ଠର ହାରାହାରି ସ୍ତର, ଯାହାକୁ 'ହାରାହାରି ସମୁଦ୍ର ପତ୍ତନ' ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ ।

ପର୍ବତମାଳାରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିବା ନଦୀ ଜଳଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ଏକ ପ୍ରକାର ସମତଳ ଭୂମି ହେଉଛି ବନ୍ୟା ଭୂମି, ଯେଉଁଠାରେ ସେମାନେ ପଥର, ବାଲି ଏବଂ ମାଟିର କଣିକା ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି ଯାହାକୁ 'ତଳି' କୁହାଯାଏ । ଏହି ତଳିଗୁଡ଼ିକ ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳକୁ ନିଆଯାଇଥାଏ, ଯେଉଁଠାରେ ନଦୀଗୁଡ଼ିକ ଏହାକୁ ଜମା କରନ୍ତି, ଯାହା ମାଟିକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉର୍ବର କରିଥାଏ । ଫଳସ୍ୱରୂପ, ଏହି ସମତଳ ଭୂମି ସବୁ ପ୍ରକାରଫସଲ ଚାଷ ପାଇଁ ଆଦର୍ଶ ଅଟେ ଏବଂ କୃଷି ଏହି ଭୂରୂପରେ ଏକ ପ୍ରମୁଖ ଅର୍ଥନୈତିକ ବୃତ୍ତି ଅଟେ । ସମତଳ ଭୂମି ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଉଦ୍ଭିଦ ଏବଂ ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ସମର୍ଥନ କରିଥାଏ ।

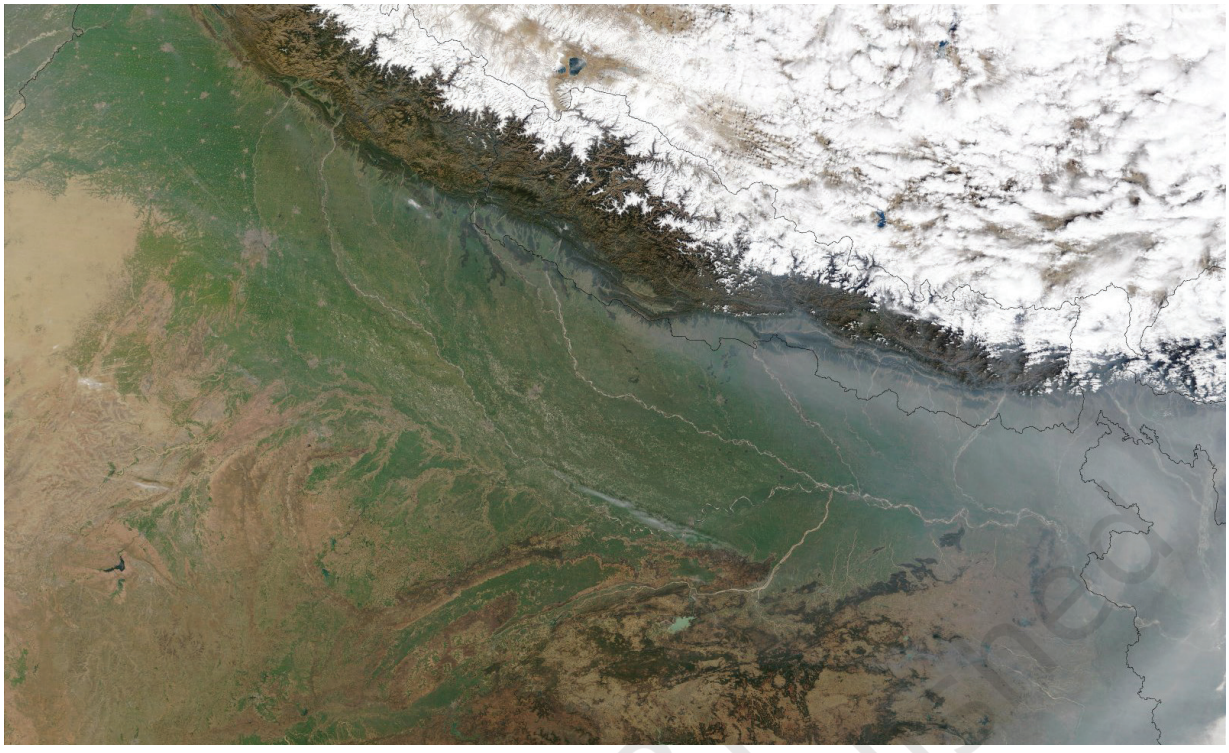

ଚିତ୍ର ୩.୮ । ଏହି ବିଶ୍ୱ ମାନଚିତ୍ରରେ କେତେକ ପ୍ରମୁଖ ପର୍ବତଶୃଙ୍ଖଳା, ମାଳଭୂମି ଏବଂ ସମତଳ ଭୂମିକୁ ଦର୍ଶାଯାଇଛି ।

ଆସ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା

ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାମରେ ଏକ ଭୂପ୍ରକାର ଯୋଡିବାକୁ ଚିତ୍ର ୩.୮ ରେ ରଙ୍ଗର କୋଡ୍ ବ୍ୟବହାର କର । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ 'ତିବ୍ବତୀୟ ମାଳଭୂମି', 'ରକି ରେଞ୍ଜ୍', 'ନାଇଲ୍ ପ୍ଲେନ୍'। (ତୁମକୁ ଏହି ମାନଚିତ୍ରରେ ଥିବା ନାମଗୁଡ଼ିକ ମନେ ରଖିବାକୁ ପଡିବ ନାହିଁ ।)

© NCERT not to be republished

ଚିତ୍ର ୩.୯ । ଗଙ୍ଗା ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳର ଉପଗ୍ରହ ଦୃଶ୍ୟ

ଆସ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା

ଚିତ୍ର ୩.୯ରେ ଥିବା ଚିତ୍ରଟି ଏକ ଉପଗ୍ରହରୁ ନିଆଯାଇଛି । ଏହା ଉଚ୍ଚତାରୁ ଉତ୍ତର ଭାରତର ଏକ ଅଂଶକୁ ଦଖଲ କରିଥାଏ । ଏକ ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଭାବରେ ଛବିକୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କର ଏବଂ ଆଲୋଚନା କର ।

→ ଗଙ୍ଗା ସମତଳ କେଉଁ ରଙ୍ଗର ?

→ ଧଳା ବିସ୍ତର କାହାକୁ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରେ ?

→ ଚିତ୍ରର ତଳକୁ ବାମରେ ଥିବା ବ୍ରାଉନ ବିସ୍ତରଣ କ'ଣ ଦର୍ଶାଏ ?

ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜୀବନ

ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଉର୍ବର ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ନଦୀତାରିପଟେ ପ୍ରଥମ ସଭ୍ୟତା ବିକଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଆମ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀର ଜନସଂଖ୍ୟାର ଏକ ବଡ଼ ଅଂଶ ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ବସବାସ କରନ୍ତି ।

ଭାରତର ଗଙ୍ଗା ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳ (ଯାହାକୁ ପ୍ରାୟତଃ 'ଗାଙ୍ଗେୟ ସମତଳ' କୁହାଯାଏ) ରେ ପ୍ରାୟ ୪୦ କୋଟି ଲୋକ ବସବାସ କରନ୍ତି, ଯାହାକୁ ମୋଟ ଭାରତୀୟ ଜନସଂଖ୍ୟାର ଏକ

© NCERT not to be republished

ଚତୁର୍ଥାଂଶରୁ ଅଧିକ ଲୋକ ବସବାସ କରନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳ ଭଳି, ଏହି ଅଂଚଳର ଲୋକମାନଙ୍କର ପ୍ରମୁଖ ବୃତ୍ତି ହେଉଛି ନଦୀ ମାଛ ଧରିବା ଏବଂ କୃଷି । ଧାନ, ଗହମ, ମକା, ବାର୍ଲି ଓ ବାଜରା ଭଳି ଖାଦ୍ୟ ଶସ୍ୟ ଚାଷ କରାଯାଏ । ଗାଙ୍ଗେୟ ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳରେ କପା, ଜୁଟ ଓ ଗଞ୍ଜେଇ ଭଳି ଫାଇବର ଫସଲ ମଧ୍ୟ ଚାଷ କରାଯାଏ । ପାରମ୍ପରିକ ଚାଷ ମୁଖ୍ୟତଃ ବର୍ଷା ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ (ଅର୍ଥାତ୍ ବର୍ଷା ମାଧ୍ୟମରେ ପାଣି ଦିଆଯାଏ)। କିନ୍ତୁ ବିଗତ ଦଶନ୍ଧିରେ ଚାଷ ଜଳସେଚନ ଆଡ଼କୁ ମୁହାଁଇଛି, କେନାଲ ମାଧ୍ୟମରେ ଜମିକୁ ପାଣି ଅଣାଯାଉଛି କିମ୍ବା ଭୂତଳ ଜଳରୁ ପମ୍ପ କରାଯାଇଛି। ଜଳସେଚନ କୃଷି ଉତ୍ପାଦନ ବୃଦ୍ଧି କରିଥିବା ବେଳେ ଭୂତଳ ଜଳର ଅବକ୍ଷୟ (ବା ହ୍ରାସ) ରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ସହାୟକ ହୋଇଛି । ଏହା ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ କୃଷିର ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ଏକ ଚ୍ୟାଲେଞ୍ଜ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି। ଗଙ୍ଗା ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିବା ଅନ୍ୟ କେତେକ ସମସ୍ୟା ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକ ଜନସଂଖ୍ୟା ଏବଂ ପ୍ରଦୂଷଣ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।

ପର୍ବତମାଳା ହେଉ ଅବା ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳ, ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ନଦୀଗୁଡ଼ିକର ସାଂସ୍କୃତିକ ମହତ୍ତ୍ୱ ରହିଛି। ବିଶେଷ କରି ଅନେକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ନଦୀର ଉତ୍ସ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ କିମ୍ବା ଦୁଇଟି ନଦୀ ସହିତ ଏହାର ସଙ୍ଗମକୁ ପବିତ୍ର ବୋଲି ବିବେଚନା କରିଆସୁଛନ୍ତି । ଭାରତରେ ଏଭଳି ସ୍ଥାନରେ ଅନେକ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ, ସମାରୋହ ଓ ରୀତିନୀତି ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ । ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ କିମ୍ବା ଦୁଇଟି ନଦୀ ପବିତ୍ର ହେବ । ଭାରତରେ ଏଭଳି ସ୍ଥାନରେ ଅନେକ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ, ସମାରୋହ ଓ ରୀତିନୀତି ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଯେହେତୁ ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏକ କୋମଳ ଢାଳ ଅଛି, ନଦୀ ପରିବହନ ସହଜ ଏବଂ ଅନେକ ଅର୍ଥନୈତିକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପକୁ ସମର୍ଥନ କରେ । ପୂର୍ବ ଦିନମାନଙ୍କରେ ଲୋକମାନେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା ପାଇଁ ନଦୀଗୁଡ଼ିକର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଆଜି ବି (ପୃଷ୍ଠା ୫୬ରେ ଚିତ୍ର ୩.୧୦), ଗଙ୍ଗା କୂଳରେ ଏମିତି କିଛି ସ୍ଥାନ ଅଛି ଯେଉଁଠାରେ ଲୋକମାନେ ବୁଲିବା ପାଇଁ ଡଙ୍ଗା ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି !

ସଙ୍ଗମ:
ଦୁଇ କିମ୍ବା ଅଧିକ ନଦୀର ମିଳନ ବିନ୍ଦୁ ।

ଆସ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା

→ ତୁମେ ତୁମ ଅଞ୍ଚଳର ନଦୀ ଉତ୍ସ କିମ୍ବା ସଙ୍ଗମର ଉଦାହରଣ ଦେଇପାରିବ କି ଯାହାକୁ କୌଣସି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ପବିତ୍ର ଭାବରେ ବିବେଚନା କରନ୍ତି ?

→ ନିକଟସ୍ଥ ନଦୀକୁ ଯାଅ। ଏବଂ ସେଠାରେ ଅର୍ଥନୈତିକ ହେଉ କି ସାଂସ୍କୃତିକ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଅନୁଧାନ କର । ସେଗୁଡ଼ିକୁ ନୋଟ୍ କର ଏବଂ ତୁମ ସହପାଠୀଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା କର ।

© NCERT not to be republished

→ ଭାରତର କେତେକ ଲୋକପ୍ରିୟ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ସ୍ଥଳୀର ନାମ କରଣ କର ଏବଂ ସେମାନେ କେଉଁ ପ୍ରକାର ସହିତ ଜଡିତ ତାହା ର ଶ୍ରେଣୀ ଚିହ୍ନଟ କର ।

ଚିତ୍ର ୩.୧୦। ଗଙ୍ଗାରେ ନଦୀ ପରିବହନ

ସହନଶୀଳତା: ଆହ୍ୱାନ ଓ ଅସୁବିଧାକୁ ମୁକାବିଲା କରିବା, ସେଥିରେ ଖାପ ଖୁଆଇବା କିମ୍ବା ତାହାର ମୁକାବିଲା କରିବାର କ୍ଷମତା ।

ଏହି ଅଧ୍ୟାୟରେ ଆମେ ତିନୋଟି ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିରୂପ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିଥିଲୁ । କିନ୍ତୁ ଏହାର ପୃଷ୍ଠ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜଟିଳ ଏବଂ ବିଶେଷଜ୍ଞମାନେ ପ୍ରାୟତଃ ଆହୁରି କିଛି ଭୂମିରୂପକୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରନ୍ତି । ଏଭଳି ଏକ ଭୂରୂପ ହେଉଛି ମରୁଭୂମି । ମରୁଭୂମିକୁ ବହୁତ କମ୍ ବୃଷ୍ଟିପାତ ସହିତ ବୃହତ ଏବଂ ଶୁଖିଲା ବିସ୍ତାର ଭାବରେ ବିବେଚନା କରାଯାଏ । ଏମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଭିଦ ଓ ଜୀବଜନ୍ତୁ ମଧ୍ୟ ଅନନ୍ୟ ଅଟନ୍ତି । ଆଫ୍ରିକାର ସାହାରା ମରୁଭୂମି କିମ୍ବା ଭାରତୀୟ ଉପମହାଦେଶର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମରେ ଥିବା ଥାର ମରୁଭୂମି ଭଳି କେତେକ ମରୁଭୂମି ଗରମ ଅଟେ । ଏସିଆର ଗୋବି ମରୁଭୂମି ଭଳି ଅନ୍ୟମାନେ ଥଣ୍ଡା । (କେତେକ ବିଶେଷଜ୍ଞ ଆଣ୍ଟାର୍କଟିକା ମହାଦେଶକୁ ମରୁଭୂମି ବୋଲି ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।)

କଠିନ ଜୀବନଶୈଳୀ ସତ୍ତ୍ୱେ ମଣିଷ ଅଧିକାଂଶ ମରୁଭୂମିକୁ ଅନୁକୂଳ ହୋଇପାରିଛି । ଭାରତରେ ଥାର ମରୁଭୂମିରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବା ଏହା ମାଧ୍ୟମରେ ପଳାୟନ କରୁଥିବା ସମୁଦାୟମାନେ ମରୁଭୂମି ସହ ଜଡ଼ିତ ଲୋକଗୀତ ଏବଂ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଭଳି ସମୃଦ୍ଧ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରା ରଖନ୍ତି ।

ମନୁଷ୍ୟ ଯେଭଳି ବିବିଧ ଉପାୟରେ ସମସ୍ତ ଭୂମିରୂପକୁ ନିଜର ଘର କରିପାରିଛି ତାହା ଆମର ଅନୁକୂଳତା ଏବଂ ସହନଶୀଳତା ର ପ୍ରମାଣ ।

ପ୍ରାଚୀନ ତାମିଲ ସଙ୍ଗମ କବିତାର ପାଞ୍ଚଟି ତିଥି ହେଉଛି କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦେବତା, ଜୀବନଶୈଳୀ, ମନୋଭାବ କିମ୍ବା ଭାବନା (ଯେପରିକି ପ୍ରେମ, ଇଚ୍ଛା, ବିଚ୍ଛେଦ, ଝଗଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି) ସହିତ ଜଡିତ ପାଞ୍ଚଟି ଦୃଶ୍ୟ । ଏହି ସାରଣୀରେ କେବଳ ପାଞ୍ଚଟି ଲ୍ୟାଣ୍ଡସ୍କେପ୍ ର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକରେ ମୁଖ୍ୟ ମାନବ ବୃତ୍ତି ତାଲିକାଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଛି :

ତିଣାଇ	ଭୂଦୃଶ୍ୟ	ମୁଖ୍ୟ ବୃତ୍ତି
କୁରିଞ୍ଜି	ପାହାଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ	ଶିକାର ଏବଂ ଏକାଠି ହେବା
ମୁଲ୍ଲାଇ	ତୃଣଭୂମି ଓ ଜଙ୍ଗଲ	ପଶୁ ପାଳନ
ମାରୁଦାମ୍	ଉର୍ବର କୃଷି କ୍ଷେତ୍ର	ଚାଷ
ନୈଦାଲ	ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳ	ମାଛ ଧରିବା ଏବଂ ସମୁଦ୍ର ଯାତ୍ରା
ପାଲଇ	ଶୁଷ୍କ, ମରୁଭୂମି ପରି ଅଞ୍ଚଳ	ଯାତ୍ରା ଏବଂ ଲଢ଼େଇ

ଏହି ପାଞ୍ଚଟି ଟିଆଇ ଆମେ ଦେଖିଥିବା ଭୂରୂପର ଏକ ଭିନ୍ନ ବର୍ଗୀକରଣ ଗଠନ କରେ, କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ବିବିଧ ଅଞ୍ଚଳ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ବିଷୟରେ ଗଭୀର ସଚେତନତା ପ୍ରତିଫଳିତ କରନ୍ତି । ମାନବିକତା ଏବଂ ପ୍ରାକୃତିକ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ଗଭୀର ସମ୍ପର୍କକୁ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରନ୍ତି । (ତୁମେଙ୍କୁ ଟିନାଇ ର ବିବରଣୀ ମନେ ରଖିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ପ୍ରତିଫଳିତ କରୁଥିବା ଧାରଣାଗୁଡ଼ିକୁ ବୁଝିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

© NCERT not to be republished

ଆଗକୁ ବଢ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ...

- ଭୂମିରୂପକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ତିନୋଟି ପ୍ରକାରରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ - ପର୍ବତ, ମାଳଭୂମି ଏବଂ ସମତଳ ଭୂମି । ଏମାନଙ୍କର ଶାରୀରିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଏବଂ ପରିବେଶ ବହୁତ ଅଲଗା ।
- ସମଗ୍ର ଇତିହାସରେ, ଲୋକମାନେ କେଉଁ ପ୍ରକାରର ଭୂମିରୂପରେ ରହୁଛନ୍ତି ତାହା ଦ୍ୱାରା ଲୋକଙ୍କ ଜୀବନ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ବହୁତ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଛି । ଏହି ଭୂମିରୂପ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱରେ ସଂସ୍କୃତିର ଏକ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ଅଟେ । ବିଶେଷ କରି ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତି ଏହାକୁ ବିଭିନ୍ନ ଉପାୟରେ ପାଳନ କରିଆସିଛି ।
- ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭୂପ୍ରକାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଚ୍ୟାଲେଞ୍ଜ ତଥା ସୁଯୋଗ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ ।

ପ୍ରଶ୍ନ, କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଏବଂ ପ୍ରକଳ୍ପ

୧ ତୁମ ସହର / ଗ୍ରାମ / ସହର କେଉଁ ପ୍ରକାର ର ଭୂମିରେ ଅବସ୍ଥିତ ? ଏହି ଅଧ୍ୟାୟରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଥିବା କେଉଁ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟଗୁଡିକ ତୁମେ ତୁମେଙ୍କ ଆଖପାଖରେ ଦେଖୁଛ ?

୨ ଆସ ଛୋଟ ନାଗପୁରରୁ ପ୍ରୟାଗରାଜ ଏବଂ ଆଲମୋଡା କୁ ଆମର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଯାତ୍ରାକୁ ଫେରିବା। ବାଟରେ ତୁମେ ଦେଖିଥିବା ତିନୋଟି ଭୂମିରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କର ।

୩ ଭାରତର କେତେକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ ସହିତ ସେଗୁଡିକ କେଉଁ ଭୂମିରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ତାହାର ତାଲିକା କର ।

୪ ଭୁଲ୍ କି ଠିକ୍ -

- → ହିମାଳୟ ହେଉଛି ଗୋଲାକାର ଶୀର୍ଷ ଥିବା ଯୁବ ପର୍ବତ ।
- → ସାଧାରଣତଃ ଗୋଟିଏ ପଟେ ମାଳଭୂମି ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥାଏ ।
- → ପର୍ବତ ଓ ପାହାଡ଼ ସମାନ ପ୍ରକାର ଜମିର ରୂପ ।
- → ଭାରତର ପର୍ବତ, ମାଳଭୂମି ଓ ନଦୀରେ ସମାନ ପ୍ରକାରର ଉଦ୍ଭିଦ ଓ ଜୀବଜନ୍ତୁ ଅଛନ୍ତି ।
- → ଗଙ୍ଗା ଯମୁନାର ଏକ ଶାଖା ନଦୀ ଅଟେ ।
- → ମରୁଭୂମିରେ ଅନନ୍ୟ ଉଦ୍ଭିଦ ଓ ଜୀବଜନ୍ତୁ ଅଛନ୍ତି ।
- → ବରଫ ତରଳିବା ନଦୀଗୁଡ଼ିକୁ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଉଛି ।
- → ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜମା ହୋଇଥିବା ନଦୀଗୁଡ଼ିକର ତଳିରୁ ଉର୍ବର ଜମି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ ।
- → ସବୁ ମରୁଭୂମି ଗରମ ।

୫ ଶବ୍ଦ ଗୁଡ଼ିକୁ ମେଳ କର :

ମାଉଣ୍ଟ ଏଭରେଷ୍ଟ	ଆଫ୍ରିକା
ରାଫ୍ଟିଂ	ଦୁନିଆର ଛାତ
ଉଟମାନେ	ଧାନ କ୍ଷେତ
ମାଳଭୂମି	ମରୁଭୂମି
ଗାଙ୍ଗେୟ ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳ	ନଦୀ
ଜଳପଥ	ଗଙ୍ଗା
ମାଉଣ୍ଟ କିଲିମଞ୍ଜାର	ଟ୍ରିବୁଟାରୀ
ଯମୁନା	ଚଢ଼ିବା

© NCERT not to be republished